

Inhoud

Voorwoord 17

Pijnklachten 19

Hoofdpijn 20

Bij oplopende temperatuur 20

Bij prikkeling of ontsteking van de hersenvliezen 21

Tijdens het lezen 22

Hoofdpijn zonder koorts 23

Spanningshoofdpijn en migraine 23

Pijn bij het tanden krijgen 25

Middenoorontsteking (Otitis media) 26

Pijn aan de ogen 29

Bindvliesontsteking (Conjunctivitis) 29

Keelpijn 31

Ontstekingen in de mond of keelholte 31

Keelontsteking veroorzaakt door een virus 31

Etterende keelontsteking (Angina lacunaris) 32

Abces op de amandelen 34

Ontsteking van de halslymfeklier (Lymphadenitis colli) 34

Stijve nek 35

Pijn op de borst 36

Pijn bij het ademen en hoesten 36

Pijn in de borstwand 36

Pijn in de borst aan de linkerkant 36

Pijn uitgaande van het hart 37

Pijn in de borstkas 37

Steken in de zij 37

Buikpijn 38

- Gasophopingen en derdemaandskolieken 38
- Blindedarmonsteking (Appendicitis) 40
- Wormen 41
- Urineweginfecties 42
- Liesbreuk 43
- 'Acute buik' 44
- Buikpijn bij griep 44
- Buikpijn bij voedselintolerantie 45
- Buikpijn met een andere oorzaak 46
- Buikpijn met een psychische of psychosomatische oorzaak 47

Pijn bij het bewegen 48

- Sleutelbeenbreuk bij een pasgeboren baby 49
- Torticollis 49
- Hinkende peuters 50
- Kneuzingen, verrekkingen, verstuikingen 50

Fimosis – waterbreuk – niet ingedaalde testikels 51

- Voorhuidvernauwing (Fimosis) 51
- Waterbreuk (Hydrocèle testis) 52
- Niet ingedaalde zaadbal (Cryptorchisme of Retentio testis) 53

Iets over EHBO en ongevallenpreventie 54

- Maatregelen bij reanimatie van een kind 55
- Wiegendood (SIDS) 57
- Plotselinge ademnood, dreigende verstikking 60
- Verdrinking 62
- Wat te doen bij verkeersongevallen 62
- Allergische shocksymptomen 63
- Flauwvallen 64
- Flauwvallen bij pijn of woede 65
- Vergiftigingen en verbrandingen 65
- Verbrandingen 67
- Kleinere verwondingen, ongelukjes en verrassingen 68

Zielepijn 71

Koorts en de behandeling ervan 73

Voorbeelden van kinderen met koorts 73

Wanneer krijg je koorts? 74

Koorts meten 75

Tekenen van koorts en de behandeling van koorts 76

Als een kind koorts krijgt 76

Koorts 77

Als de koorts verdwijnt 79

Koortsstuip 80

Ongecompliceerde koortsstuip 81

Gecompileerde koortsstuip 82

De betekenis van koorts 83

Belemmeringen van de ademhaling 87

Verkoudheid 87

Verkoudheid en griep 90

Gevoeligheid voor infecties in de kindertijd 92

Poliepen (adenoïden), lijmoor en vergrote keelamandelen 93

Operaties 95

Hooikoorts, allergische rhinitis (verstopte neus) en Conjunctivitis (bindvliesontsteking) 96

Alarmerende geluiden bij het ademen en hoesten 97

Pseudokroep, acute ontsteking van het strottenhoofd 100

Bronchitis, obstructieve en astmatische bronchitis 102

Longontsteking (pneumonie) 107

Ademhaling als uiting van psychische activiteit 109

Braken, diarree en verstopping 111

Braken en diarree 112

- Incidenteel braken bij zuigelingen 112
- Te nauwe maaguitgang (pylorushypertrofie) tijdens de eerste drie levensmaanden 113
- Frequent braken in golven (reflux) tijdens de eerste drie levensmaanden 113
- Eenvoudige maag-darminfectie / diarree / buikgriep 114
- Toedienen van vocht en voeding bij acute diarree 115
- Acetonemisch braken 117
- Braken met een neurologische oorzaak 118

Acute en chronische verstopping 119

Leren verteren 121

Huidsymptomen en huidziekten 124

Huidsymptomen 124

- Wijnvlekken 124
- Vaatgezwollen (angiomen) 124
- Pigmentvlekken 125
- Gele huid (Icterus)/'geelzucht' 126
- Gemarmerde en blauwachtige huid 127
- Rode wangen 128
- Bleekheid 130
- Zonnebrand en zonnesteek 131
- Schilfers 133

Huidsymptomen bij pasgeborenen en zuigelingen 133

- Pasgeborenen-acné 133
- Pasgeborenenuitslag (Erythema toxicum neonatorum) 134
- Miliën (Milia neonatorum) 134
- Pukkeltjes op de wangen in de eerste levensweken 135
- Etterige pukkeltjes en blaasjes bij jonge zuigelingen (Staphyloiderma) 136
- Geelzucht bij pasgeborenen 137
- Navelontsteking en navelgranuloom 137
- Kapotte billetjes 138
- Geschikte wasmiddelen 139

Schimmelziekten 140

- Spruw in de mond en in het luiergebied 140
- Voetschimmel (*Tinea pedis*) 142
- Nagelschimmel 142

Bacteriële huidziekten 143

- Wondroos (*Erysipel*) 143
- Krentenbaard (*Impetigo contagiosa*) 144
- Haarwortelontsteking (*Folliculitis*) 145
- Steenpuisten en negenogen (*furunkels en karbunkels*) 145
- Flegmone 146
- Ontstekingen van tenen en vingers (*Panaritium en Paronychia*) 147
- Zogenaamde bloedvergiftiging (*Lymfangitis*) 148

Virale huidziekten 149

- Herpes labialis (koortslip) 149
- Wratten 150
- Viraal exantheem 151

Insectenbeten en parasieten op de huid 151

- Bijen- en wespensteken 151
- Muggenbeten 152
- Schurft (*Scabiës*) 152
- Vlooienbeten 153
- Hoofdluizen 154
- Tekenbeet 155

Acute allergische en toxische reacties van de huid 156

- Contacteczeem 156
- Allergische reacties 156
- Netelroos (*Urticaria*) 157
- Weidedermatitis 158
- Strophulus infantum* (*Prurigo simplex acuta*) 158

Chronische allergische huidziekten 159

- Seborroïsch eczeem en berg op het hoofd 159
- Dauwworm 160
- Chronisch endogeen eczeem, atopisch eczeem of neurodermitis 161
- Hand- en voet-eczeem (*Dyshidrotisch eczeem*) 168
- Psoriasis, schubbenziekte 169

Allergische reacties – een pedagogisch-medische uitdaging 171

Immunologische reactie als leerproces 171

Het vermogen tot leren als hulp om gezond te blijven 173

Bekende infectieziekten 175

De zogenaamde kinderziekten 175

Mazelen 176

Over de complicaties 179

Acute mazelenencefalitis 180

Rodehond (Rubella) 182

Rodehond tijdens de zwangerschap 183

Roodvonk 184

Vragen over de behandeling 186

Ontwikkelingen na roodvonk 187

Ziekten die op roodvonk volgen 187

Driedagenkoorts / zesde ziekte 189

Vijfde ziekte (Erythema infectiosum) 191

Andere infecties met huiduitslag 192

Difterie 192

Ziekte van Pfeiffer (Epstein-Barr-virus, EBV-infectie, Mononucleosis infectuosa) 194

Waterpokken 196

Na de waterpokken 198

Aften in de mond (Stomatitis aphthosa) 198

Bof (dikoor, Parotitis epidemica) 200

- Kinkhoest (Pertussis) 202**
  - Hoe verloopt een typische kinkhoestaanval? 204
- Besmettelijke geelzucht type A (Hepatitis A) 206**
- Besmettelijke geelzucht type B (Hepatitis B) 208**
- Ziekte van Lyme (Borreliose) 210**

Beperkingen, acute uitzonderlijke situaties en bijzondere ziekteproblemen 213

- Het kind in het ziekenhuis 213**
  - Begeleiding 213
  - Gesprek over de ziekte 214
  - Bezigheid 214
- Omgaan met kinderen met een beperking en chronisch zieke kinderen 215**
  - Leren de ontwikkelingskansen te zien 215
  - Uit ervaring leren 216
  - Sociale taak 218
- Diabetes mellitus bij kinderen – ‘Ik ben niet ziek! Ik heb alleen diabetes’ 220**
  - Insuline-afhankelijke diabetes type 1 220
  - Kinderen met diabetes kunnen tegenwoordig opgroeien zoals andere kinderen 223
  - Diabetes mellitus type 2, metabool syndroom en overgewicht (obesitas) 225
- Euritmetherapie bij chronische ziekten 227**
- Kinderen met kanker 228**
  - Hoe herken je kanker bij een kind? 228
- AIDS – ziekte en opgave van onze tijd 231**
  - De omgang met AIDS 232

Zingeving – ziekte als onbewuste spirituele ervaring en initiatie 233

Hoe echt is het idee van reïncarnatie? Waarom moet mijn kind
zo lijden? 234

Reïncarnatie als genade? 237

Hebben ‘kinderziekten’ zin? 239

Ethische vragen 247

Prenatale diagnostiek en abortus 249

Te laat geboren? Over de realiteit van het voorgeboortelijke leven 252

Wat is een constitutiebehandeling? 253

Ziektepreventie en gezondheidsbevordering 257

Salutogenese – hoe ontstaat gezondheid en hoe blijf je gezond? 258

Gezondheid versterken op het niveau van ziel en geest 260

Motivatie en meditatie 260

Gezondheidsbevordering door kunst 261

Hygiëne en immuunsysteem 263

Hygiënische maatregelen 263

Harden, klimaatkuur en sauna 264

Heeft het zin een kind te harden met behulp van kou? 264

Verzorging van ritmes 265

Wat is ritme? 266

Het dagritme 267

Het weekritme 269

Het maandritme 270

Het jaarritme 270

Vaccinaties 271

Het vaccinatieschema 273

Wat gebeurt er door een vaccinatie? 274

Mogelijke nadelen voor het immuunsysteem en het zenuwstelsel 274

Aspecten van een individuele vaccinatiebeslissing 275

De vaccins – het belangrijkste over de productie, samenstelling en toevoegingen	278
Mogelijke bijwerkingen	282
Wondkramp- (tetanus-)vaccinatie	282
Difterievaccinatie	284
Hib-vaccinatie	285
Kinkhoestvaccinatie	285
Poliomyelitis-(kinderverlamming-)vaccinatie	286
Waterpokkenvaccinatie	287
Rodehondvaccinatie	288
Bofvaccinatie	289
Mazelenvaccinatie	290
Rotavirusvaccinatie	292
RSV-‘vaccinatie’	294
Tuberculosevaccinatie (BCG-vaccinatie)	295
Hepatitis-A-vaccinatie	296
Hepatitis-B-vaccinatie	296
Pneumokokkenvaccinatie	297
Meningokokkenvaccinatie	297
HPV-vaccinatie (Human Papilloma Virus)	298
Griep-(influenza-)vaccinatie	299
Tekenencefalitisvaccinatie	300
Cariëspreventie	301
Factoren die invloed hebben op de gezondheid van het gebit	301
Cariës ontstaat niet door een tekort aan fluoride	302
Fluoride	302
Gevaren van overdosering van fluoride	303
Waarom zijn er verschillende aanbevelingen voor cariëspreventie?	303
Verzorging van het gebit	305
Rachitispreventie	306
Vitamine-D-deficiëntie rachitis	306
De geschiedenis van rachitispreventie	311

**Preventie bloedstollingsstoornissen bij jonge zuigelingen
(vitamine-K-profylaxe) 311**

- Werking en functie van vitamine K 312
- Bloedingen door vitamine-K-tekort 312
- Algemene aanbeveling voor vitamine-K-profylaxe in Duitsland 313
- Gemodificeerde vormen van vitamine-K-profylaxe 313
- Vragen over de toediening van vitamine K 314

Uitwendige toepassingen voor thuisverpleging 315

- Algemeen 315
- Keuze van de wikkeldoek 315
- Kamillezakje op het oor 316
- Uienzakje/uienwatten voor het oor 317
- Halswikkkel met eucalyptuspasta 317
- Halswikkkel met zalf 318
- Halswikkkel met citroensap, koel 319
- Halswikkkel met citroensap, heet 319
- Halswikkkel met citroenschijfjes 320
- Halswikkkel met magere kwark 321
- Borstwikkkel met mosterdmeel 322
- Borstwikkkel met gember 324
- Borstwikkkel met bijenwas 325
- Borstwikkkel met etherische oliën 326
- Het inwrijven van de borst met etherische oliën 327
- Het inwrijven van de borst met een warm kompres 327
- Borstwikkkel met heermoe thee 327
- Borstwikkkel met magere kwark 328
- Hartzalfdoek 329
- Buikkompres 329
- Leverkompres met duizendblad 331
- Nierkompres met koperzalf 331
- Blaasinwrijving met vochtig kompres met eucalyptusolie 10% 331
- Blaaskompres met eucalyptusolie 10% 332
- Hete pols- en enkelwikkkel met arnica-essence 332
- Kuitwikkkel 333
- Afwassingen met water van lichaamstemperatuur 334
- Mosterdvoetenbad 334
- Mosterdmeelkompres onder de voetzolen 335
- Gember-zout-voetenbad 335

Koele kompressen	335
Kompres met magere kwark	337
Warm oliekompres met calendula-olie 10%	337
Kompres met heermoesthee	338
Afwassingen	338
Zweetpakking	339
Stoominhalaties	339
Bad met toevoegingen	340
Baden met essences	341
Baden met zeezout	341
Klysma	342
Huis- en reisapotheek – Geneesmiddelen voor zelfmedicatie	343
Zijn bijwerkingen mogelijk?	343
Algemene overwegingen voor de dosering	344
Geneesmiddelenlijst voor zelfmedicatie	347
Groeitabel	352
Oriëntatietabel voor lengte en gewicht	352
‘Overall’ voor kinderen met eczeem	353
Breipatronen	354
Aantekeningen	356
Literatuuropgave	363
Lijst met geneesmiddelen en verzorgingsproducten	365
Register	370
Gezondheidspas met gebitsstatus	379

*Vreugden zijn geschenken van het lot,
die hun waarde in het nú bewijzen.
Smarten daarentegen zijn bronnen van kennis,
waarvan de betekenis in de toekomst blijkt.*

Rudolf Steiner¹

Voorwoord

In 1988 verscheen bij Uitgeverij Christoffor *Kinderspreekuur*, met als ondertitel *Gezondheid – ziekte – opvoeding*, een vertaling van het Duitse origineel *Kindersprechstunde*. In de loop der jaren beleefde het boek vier herdrukken, waarbij de inhoud telkens werd aangepast aan de dan geldende medische kennis en ervaring.

Voor deze herdruk, met als nieuwe titel *Kinderziekten*, is besloten alleen het eerste deel van *Kindersprechstunde* opnieuw uit te geven. In dit deel worden diagnose, problematiek en therapeutische aanpak bij alledaagse ziektesituaties besproken. De bedoeling is om de ouders zekerder te maken in het observeren en begeleiden van hun zieke kinderen en te leren zelf in te schatten wanneer een doktersbezoek aan te raden is en wanneer het absoluut noodzakelijk is.

Er is ook een verzameling nuttige uitwendige toepassingen in de vorm van wikfels, kompressen, inwrijvingen, afwassing en baden opgenomen, evenals suggesties voor de medicijnkast. Op de website www.kindersprechstunde.com vind je instructieve films over de belangrijkste technieken voor deze uitwendige toepassingen.

Voor deze uitgave is de layout geoptimaliseerd om de veelzijdige therapie-aanbevelingen voor de respectievelijke ziektesituaties en vragen gemakkelijker toegankelijk te maken waardoor het mogelijk is om snel beslissingen te nemen en te handelen, vooral bij acute ziekten.

We hopen dat deze nieuwe uitgave weer zijn weg zal vinden naar veel gezinnen, en antwoorden zal kunnen geven op vragen betreffende de gezondheid van kinderen.

Onze grote dank gaat uit naar kinderarts Edmond Schoorel en jeugdarts Desirée van Klaveren voor het intensief meelesen met de vertaling en waar nodig de adviezen aan te passen aan de Nederlandse situatie.

De uitgever
Zeist, augustus 2020

Pijnklachten

Hoe jonger een kind, des te moeilijker is het om erachter te komen waar hij precies pijn heeft in zijn lichaam. Daarom worden hier de meest voorkomende ziekten besproken waarbij een kind pijn ervaart en krijg je als ouders tips om de eventuele oorzaken op te kunnen sporen.

Waar gaat het om als een kind pijn voelt? Hoe ga je daar op een goede manier mee om? Om hier een idee van te krijgen, geven we twee voorbeelden van een situatie waarin een kind pijn ervaart.

- Een kind is gevallen en heeft daarbij zijn knieën en handen flink geschaafd. Met zijn tanden op elkaar laat hij zijn speelkameraden voor wie ze zijn en loopt naar huis. Hoe dichterbij hij bij huis komt, hoe sneller hij begint te lopen. Als hij zijn moeder ziet, begint hij luid te huilen. Hij stort zijn hart bij haar uit. Zijn moeder neemt hem in haar armen, vraagt waar hij pijn heeft, neuriet een liedje, zegt nog een grappig rijmpje en verzorgt de wond als haar kind tot rust is gekomen (zie blz. 70).
- Een baby van vijf maanden oud is de hele dag al onrustig, heeft slecht gedronken en begint 's avonds, als hij in zijn wiegje gelegd wordt, luid te huilen. Dit gedrag is voor hem nieuw, dit heeft hij nog niet eerder laten zien. Tot nu toe is de baby altijd rustig gaan slapen als hij 's avonds in de wieg werd gelegd. De moeder neemt haar kind uit de wieg om hem nog een boertje te laten doen – zonder resultaat. De luier – met normale ontlasting – is verschoond. Het kind voelt niet warm aan, maar zijn moeder neemt voor de zekerheid de temperatuur op met een thermometer in de billen. De baby heeft verhoging van iets meer dan 38 graden. Zodra de moeder haar kind teruglegt in zijn bedje, begint hij weer luid te huilen. De moeder probeert de mogelijke oorzaak te achterhalen – misschien heeft haar kind nog dorst? De zoete thee wordt echter geweigerd. De moeder wiegt haar kind in haar armen – ook dat helpt niet. Bezorgd bezoekt de moeder nu toch de dokter en overhandigt hem vertwijfeld en hoopvol haar huilende kind. Een onderzoek is op het moment niet goed mogelijk. Wat in eerste instantie helpt, is om met het kind op de arm rustig door de kamer te lopen, bijna in het ritme van de eigen ademhaling. Langzaam komt de situatie tot rust, ook de moeder ontspant zich. Het huilen verstomt. De lucht, die vast zat, komt met een grote boer vrij. Vermoeid laat het kind het hoofdje zakken. Nog een paar snikken en een diepe zucht.

Voorzichtig kan nu de buik van het kind worden afgetast. Er komt geen reactie dat dit pijn doet – ook onderzoek van de oren levert niets op. De organen, die alle eventueel de oorzaak van het huilen kunnen zijn, worden onderzocht – zonder dat er iets gevonden wordt. Wat meer ervaren ouders hadden waarschijnlijk zelf al de kaak van binnen afgetast. De onderkaak is aan de voorkant, achter de onderlip, iets gezwollen.

's Nachts begint het huilen nog twee keer, maar de moeder blijft er nu rustig onder. 's Ochtends slapen moeder en kind samen uit. Als het kind een schone luier krijgt, is alles weer als vanouds – alleen: de moeder kijkt gelukkig naar de eerste tand die bij haar kind doorkomt!

Deze twee voorbeelden laten zien dat de pijnbeleving van een kind ook afhankelijk is van de omgeving. Een kind dat pijn heeft vraagt van volwassenen om hem rustig en met vertrouwen bij te staan. Als volwassenen de situatie en wat er gebeurt kunnen verdragen, dan ervaart een kind pijn anders dan wanneer de volwassenen in paniek raken. Medelijden, onrust en angst draag je snel over op een kind en dat versterkt vaak hoe hij zijn pijn voelt.

Hoofdpijn

Bij oplopende temperatuur

■ Symptomen

- Moe,
- geen trek,
- gewrichtspijn,
- algehele toestand van onwel zijn,
- hoofdpijn.

Een veelvoorkomende situatie: een kleuter klaagt 's ochtends al over hoofdpijn en voelt zich niet goed. 's Avonds heeft hij 39,5 graden koorts. In deze situatie is hoofdpijn een kortstondig, voorbijgaand symptoom van de oplopende temperatuur. Dat kan gebeuren als er sprake is van een griepinfectie of van een andere ziekte. Als de koorts zijn hoogtepunt heeft bereikt, verdwijnt de hoofdpijn meestal weer. Je kind kan zich mat voelen, rillerig, hij heeft eventueel pijn in zijn gewrichten, buikpijn of hij is misselijk.

■ Dit kun je doen

- Als je kind zich rillerig voelt, houd hem dan goed warm, met name zijn voeten, bijvoorbeeld met wollen sokken of een kruik.
- Zorg voor een rustige omgeving.
- Geef je kind warme, eventueel gezoete thee. Bijvoorbeeld citroenmelisse- of kamillethee.
- Eten is niet noodzakelijk als een kind koorts krijgt. Als je kind iets wil eten, geef hem dan iets licht verteerbaars.
- Sommige kinderen houden ervan als je een koele hand of een lichte zijden doek of een vochtig washandje op hun voorhoofd legt.

■ Medicijnen op voorschrift van de arts, bijvoorbeeld

- *Apis/Belladonna* Globuli velati (Wala), elk uur tot 5 korreltjes, bij temperatuur boven 39 °C,
- *Gelsemium comp.* Globuli velati (Weleda), eerst elk uur 5 korreltjes, daarna 3 tot 6 keer per dag 5 korreltjes tot de symptomen afnemen in het geval van een griepinfectie.

Bij prikkeling of ontsteking van de hersenvliezen

■ Symptomen

Zoals hierboven beschreven, alleen sterkere pijn en daarnaast nog

- voortdurende, heel erge hoofdpijn,
- misselijkheid en braken,
- je kind overstrekt zich, dit is vast te stellen door de nek te buigen,
- stijfheid in de nek,
- eventueel een krampaanval, minder bij bewustzijn en andere neurologische symptomen.

Als de hoofdpijn niet weg gaat, als de koorts afneemt en als een kind misselijk is of moet braken, dan moet je het volgende onderzoeken:

- Kan het kind met gestrekte benen naar voren zitten en tegelijk zijn armen voor zich in de lucht strekken of moet hij zich telkens naar achteren opvangen?
- Kan het kind terwijl hij zit met zijn mond bij zijn opgetrokken knie komen?

Als een kind dit allebei kan doen, dan is een **hersenvliesontsteking** zeer onwaarschijnlijk. Als hij een van de beide testen niet kan of als een kind hiervoor te klein is, dan moet je een dokter bellen. De test kan verkeerd worden uitgevoerd en zo een onnauwkeurige uitslag geven, bijvoorbeeld als ouders hun kind te angstig tot iets dwingen of er te veel bij praten. In dat geval kan een kind blokkeren, beginnen te huilen of tegenstribbelen dat hij het niet kan.

Bij twijfel altijd een dokter raadplegen. Die kan vaststellen of er sprake is van een **geprikkelde toestand van de hersenvliezen** met hoge koorts of dat er sprake is van een hersenvliesontsteking. Ook een **ontsteking van de diepe halslymfklieren of stijve nekspieren** kunnen soms oorzaak zijn van deze symptomen.

Een hersenvliesontsteking veroorzaakt door een virus² (de zogenaamde aseptische meningitis), zoals bij de bof optreedt, is meestal onschuldig, hoe onaangenaam ook voor het kind. Bij mazelen, ook een virusinfectie, kan de meningitis heftiger verlopen. Bij het vermoeden van een etterende, dat wil zeggen bacteriële meningitis moet zo snel mogelijk in een ziekenhuis ruggenmergvocht worden afgenomen voor nader onderzoek (lumbaalpunctie). Vervolgens kan snel en gericht een antibioticabehandeling worden gegeven, die in de regel blijvende schade voorkomt. Deze behandeling wordt ook in het ziekenhuis uitgevoerd.

■ Dit kun je doen

- Als er een sterk vermoeden bestaat mag geen tijd worden verloren en dient het kind zo snel mogelijk naar een dokter te gaan!
- De acute behandeling vindt in het ziekenhuis plaats, maar de begeleiding van de ouders is onmisbaar!
- Als een hersenvliesontsteking wordt uitgesloten, geef het kind dan thee met glucose en handel zoals bij koorts wordt besproken (zie blz. 76).

! Hoofdpijn die langer dan acht uur aanhoudt of braken zonder zicht op verbetering dient altijd te worden besproken met de arts.

Tijdens het lezen

■ Symptomen

- Terugkerende hoofdpijn tijdens het lezen,
- vermoeide ogen, wazig zien.